

Ejder

© Erik R. Lindström, Örnbo vilffakta 2007

Ejdern häckar på öar längs de nordliga havens kuster runt om vårt klot. Hos oss är den allmän både på väst- och östkust. Men längst in i Östersjön, i Bottenviken och i Finska viken, saknas den eller häckar mycket glest. Det sammanfaller med att salthalten i Östersjön avtar ju längre in man kommer. I Bottenviken ligger saltheten mellan 2 och 5 promille medan den i egentliga Östersjön ligger dubbelt så högt. Längs Västkusten ligger salthalten mellan 10 och 30 promille.

Den låga salthalten i sig bekommer antagligen inte ejdern speciellt illa. Men den som reagerar på salthalten är blåmusslan, ejderns huvudsakliga föda. Blåmusslan hör visserligen till de arter havsdjur som kallas euryhalina, vilket betyder att den tål en mycket stor variation i salthalt. Men när halten går under ca 5 promille blir vattnet likafullt för sött för att den skall trivas.

Att en art inte finns där dess föda saknas är nu inte så konstigt. Men även inom en djurarts utbredningsområde krävs olika former av anpassningar beroende på var och hur födan förekommer. Det kan handla om sådant som variationer i fortplantningstakt, djurens storlek med mera. Vanligast är kanske att djurens beteende påverkas. Man brukar tala om det optimala födosöket; det som efter sammanvägning av alla olika miljöfaktorer är det allra bästa.

Tanken att det skulle finnas något sådant som ett optimalt födosök grundar sig på antagandet att utvecklingen mejslat fram ett beteende som maximerar individernas förmåga att hushålla med energi och att undvika faror. De krav miljön ställer varierar från art till art. För vissa gäller det att ägna så liten tid som möjligt åt födosöket då detta samtidigt exponerar dem för rovdjur. För andra är det viktigaste att maximera intaget av en sparsamt förekommande föda. För växtätare kan det handla om att undvika att få i sig för mycket av olika matsmältningshämmande ämnen; något som tvingar dem att variera födan.

Man kan föra detta vidare och jämföra kraven som ställs på ett djur när det skall dra hem mat till ungarna i boet med när det bara har sig själv att sörja för, eller när det finns gott respektive ont om föda (se artikeln om rödräven). För ejdern tycks det handla om tjockleken på blåmusslorna skal.

Ejderen är en dykand och blåmusslorna hittar den på bankar på 10 - 15 m djup. Musslorna sitter tätt i stora kolonier, så någon brist på föda föreligger inte när ejdern väl är på plats. Individerna i en koloni är emellertid av olika storlek och man kan tycka att ejdern då borde välja de största för att få högsta utbytet av sitt dyk. I stället visar många studier att ejdern väljer musslor som är mindre än genomsnittet i en koloni. Man har försökt förklara detta på olika sätt:

- små musslor håller en mindre andel havsvatten innanför skalet.
- små musslor går att svälja under dyket medan ejdern måste gå upp till ytan för att få ned stora individer. Försök att svälja riktigt stora musslor skulle t.o.m. kunna innebära kvävningsrisk.
- energiinnehållet i små musslor varierar mindre än i stora.
- det är lättare att få loss små musslor från underlaget.

En ledtråd till gåtans lösning fick man genom att jämföra musslor och ejdrar i Östersjön med sina motsvarigheter i Västerhavet. Blåmusslorna i Östersjön blir aldrig så stora som de i Atlanten. Och för ejdrarna gäller att ju mindre musslor de äter, desto mindre andel skal får de samtidigt i sig. Det beror på att skalvikten utgör en allt större del av musslans vikt ju större (och äldre) musslan blir. Till det kommer att östersjömusslornas skal överlag är tunnare än andras. För att täcka sitt dagliga energibehov genom att äta musslor av en viss storlek måste en ejder ute i Atlanten sätta i sig ca tre gånger så mycket skal som en östersjöejder.

Skaltjockleken har betydelse för hur effektivt ejdern kan tillgodogöra sig födan. Under födosöket samlas skalmaterial i ejderns tarmsystem och fördröjer matsmältningen. För ejdrarna i Atlanten blir konsekvensen att de väljer små musslor. Men i Östersjön behöver de inte bry sig om detta utan kan plocka musslorna rakt av från bankarna.

Blåmusslor är till glädje som föda för många fler än ejdern: sjöstjärnor, strandkrabbor, skrubba, rödspotta och, inte minst, för oss människor. På senare år har man anlagt stora odlingar av blåmussla längs Västkusten. Musslornas larver slår sig ned på lodräta bojförsedda rep som förankrats i havsbotten. Där utvecklas de till musslor och växer sig stora. Sin föda utvinner de ur vattnet genom att filtrera detta och ta till vara planktonalger. Så småningom skördas de för försäljning. En bieffekt som kan bli huvudsaklig anledning att odla musslor på detta sätt är att musslorna med sin filtrerande verkan renar vattnet från oönskade alger. De senare uppkommer genom vår övergödning av havet med kväveutsläpp från jordbruk, trafik och reningsverk. Ett eventuellt överskott av musslor kan användas till föda åt grisar och fjäderfä. Man har räknat fram att en årlig skörd av 50.000 ton musslor skulle innebära en rening av havet från 500 ton kväve och 50 ton fosfor enligt en artikel i DN i början av 2007.

Frågan är dock om inte sådana stora odlingar skulle locka en musselälskare som ejdern att ta del av skörden. Redan idag har man problem med ejder som vittjar en del odlingar. En enda ejder kan sätta i sig två kilo musslor per dag. För att hålla fåglarna borta får man åka runt i området med motorbåt, något som är både tidsödande och energikrävande. Man har gjort försök att skrämman bort ejdrarna med konstgjorda havsörnsskrik. Men hittills har dessa försök inte varit effektiva. Desto större effekt får man då en riktig havsörn slår sig ned vid en odling. Man funderar därför på att locka örn till musselodlingarna med utlagd åtel. Å andra sidan kan kanske ejdrarna lika gärna få äta upp musslorna som att de går till grismat, om syftet bara är att rena vattnet från alger.